

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta textilní

UMĚNÍ ULIC - GRAFFITI

Bakalářská práce

Studijní program: B3107 – Textil
Studijní obor: 3107R006 – Textilní a oděvní návrhářství
Autor práce: **Veronika Šindelářová**
Vedoucí práce: ak. soch. Oldřich Plíva

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Šindelářová**
Osobní číslo: **T11000470**
Studijní program: **B3107 Textil**
Studijní obor: **Textilní a oděvní návrhářství**
Název tématu: **Umění ulic - Graffiti**
Zadávající katedra: **Katedra designu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) Hledání inspirace.
- 2) Vypracování návrhu a modelu.
- 3) Výběr materiálu a technologie.
- 4) Modelování a realizace.
- 5) Fotodokumentace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: **25**

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BLAŽEK,P., LAUBE,R., POSPÍŠIL,L.: Lennonova zeď v Praze, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2003, ISBN 80-728-5032-6

POSPISZYL,T., LÉKÓ,I.: Street art Praha, Arbor vitae, 2007, ISBN 978-808-6300-993

OVERSTREET,M.: In graffiti we trust. Vyd. 1., Mladá fronta, 2006, ISBN 80-204-1325-1

MACNAUGHTON,A.: London street art anthology, Prestel, 2009, ISBN 978-379-1343-167

Vedoucí bakalářské práce: **ak. soch. Oldřich Plíva**
Katedra designu

Datum zadání bakalářské práce: **7. října 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **19. května 2014**

Ing. Jana Drašarová, Ph.D.
děkanka

Ing. Renata Štorová, CSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. března 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala všem, kteří mi byli nápomocni při realizaci bakalářské práce. Také chci poděkovat ak. soch. Oldřichu Plívovi za inspirativní rady a vedení ke správnému cíli. A v neposlední řadě děkuji mé rodině a přátelům za trpělivou podporu, bez které by realizace této práce nebyla možná.

Anotace

Ve své bakalářské práci jsem se snažila pochopit pouliční umění zaměřené na graffiti. Vznikla série objektů z plochého skla, do kterého jsem zakomponovala pomocí povrchových úprav jednotlivé kresby. Pracovala jsem s možnostmi prostoru, které nabízelo řazení tabulí za sebe. Snahou bylo přiblížit tento fenomén lidem, aby na něj nahlíželi jinak než doposud. Jednotlivé objekty a realizované zkoušky mohou evokovat sled budov, na které je nejčastěji graffiti umístováno.

Do bakalářské práce jsem zahrnula historii graffiti a street artu, současnou tvorbu a jejich další formy. Dále se zmiňuji o výrobě a zušlechťování skla a nakonec představuji postup realizace práce.

Anotation

In my bachelor thesis I tried to understand the street art focused on graffiti. A series of objects made of flat glass was created and I integrated the particular drawings into it by surface adjustments. I worked with options of space which were offered by sorting the tables of glass. The effort was to bring this phenomenon closer to people so they see it in the different way from how they did so far. The particular objects and realized examinations can evoke a sequence of buildings on which graffiti is frequently placed.

To the bachelor thesis I included the history of graffiti and street art, the current creation and their other forms. I also mention the production and the heat treatment of glass and finally I represent the progress of my work.

Klíčová slova

Graffiti

Street art

Kaligrafie a graffiti

Techniky

Body painting

Inspirace

Sklo

Key words

Graffiti

Street art

Calligraphy and graffiti

Techniques

Body painting

Inspiration

Glass

Obsah

ÚVOD.....	10
1 GRAFFITI	12
1.1 Historie graffiti	12
1.2 Současné graffiti.....	13
1.3 Vývoj graffiti ve světě.....	13
1.3.1 Jean Michel Basquiat.....	15
1.3.2 Andy Warhol	16
1.3.3 Keith Haring.....	17
1.3.4 Banksy	18
2 STREET ART.....	19
2.1 Původ	19
2.2 Začátky ikonických prací.....	19
2.3 Výstavy bořící bariéry.....	20
2.3.1 John Fekner	20
2.3.2 Fab Five Freddy	21
2.3.3 Lee Quinones.....	21
2.4 Street art po komerční stránce	22
2.5 Street art ve světě.....	22
3 ČESKÉ GRAFFITI	24
3.1 Timo	26
3.2 Jan Kaláb aka Point.....	26
3.3 Jakub Matuška aka Masker	27
4 KALIGRAFIE A GRAFFITI	28
4.1 Neil Shoe Meulman.....	28
5 TECHNIKY.....	29
5.1 Postup	29
5.2 Styly.....	29
5.3 Místo	30
5.4 Graffiti slovník	31
6 BODY PAINTING.....	32
6.1 Body painting a graffiti.....	32
7 INSPIRACE.....	33

7.1	Vladimír Kopecký.....	33
7.2	Jiřina Žertová.....	34
7.3	Dana Zámečníková	36
8	GRAFFITI VE SKLE	37
8.1	Sklo	37
8.1.1	Historie skla.....	38
8.1.2	Sklářské suroviny.....	38
8.1.3	Tavení skla	39
8.2	Ploché sklo	39
8.2.1	Ruční výroba plochého skla.....	39
8.2.2	Strojní výroba plochého skla	40
8.2.3	Plavené sklo – Float.....	40
8.3	Zušlechťování skla	40
8.3.1	Malování skla.....	41
8.3.2	Pískování	42
9	REALIZACE	43
	ZÁVĚR	46
	FOTODOKUMENTACE.....	47
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	52

ÚVOD

Ke své závěrečné práci jsem si určila téma Umění ulic se zaměřením na Graffiti. Mým cílem bylo pojmout tuto výtvarnou techniku jinak, než ji známe a proto jsem se graffiti snažila zakomponovat do skla a dát mu jiný rozměr. Toto téma jsem si vybrala, protože se s ním stále setkávám, zjevuje se na každém rohu, například pouhá cesta do školy je zážitkem. Zpočátku jsem si své okolí neuvědomovala, jelikož pocházím z vesnice a tam se graffiti objevují zřídka, spíše vůbec a proto na mě tak silně zapůsobilo. Sama graffiti netvořím, ale obdivuji ty, kteří to dokáží a zároveň je vidět, že si na své práci dávají záležet a to jsou hlavně ti, co svou práci netvoří za účelem něco poškodit. Své kouzlo mají i jednoduché a rychlé výtvary, u kterých vás napadne, co asi o autorovi vypovídají (např. Timo viz str. 22).

Původ slova graffiti pochází z řeckého slovesa grafein, psát. Graffiti je tvořeno na veřejných prostranstvích nanášením vrstev barev sprejem, fixou, někdy i leptáním či škrábáním (v renesanci prvek proškrabávání dvou vrstev omítky zvaný sgrafito). Graffiti je jedním ze základů pro vznik Hip Hopu, který je označován za formu protestu. Později je graffiti doplňováno dalšími technikami a stává se pouličním uměním – streetartem. Dají se označit jako legální se souhlasem majitele objektu, nebo nelegální, což jsou případy, které převažují. Ve světě je graffiti spojeno s činností gangů a s jejich nezákonnými aktivitami.

Ve své práci se chci na graffiti zaměřit jako na umění a ne je posuzovat z hlediska vandalizmu. Většina lidí na ně však tímto způsobem nahlíží, jelikož na ně působí nátlak okolí, které řeší hlavně to, jak výtvary sprejerů odstranit z veřejných budov a dopravních prostředků. Graffiti se ale dá využít i účelnými a rozumnými způsoby. Jako příklad lze uvést fasády budov v polské Lodži (obr. 1), památníky (např. Lennonova zeď v Praze), reklamy, vitráže (v Lucerně od Pasty Onera), módní doplňky, body art a další. V současnosti už není pouze otázkou streetartu, ale dostává se i do výstavních sálů a galerií a získává tím více příznivců z řad širší veřejnosti.

I když je tento fenomén rozšířen prakticky po celém světě, stále existuje minimum podkladů a literatury, z kterých by se daly získat bližší informace o této tvorbě a jejím vývoji. Proto jsem informace shromažďovala z různých blogů, odkazů a krátkých článků. Také jsem čerpala z názorů lidí, co si o tomto umění myslí.

Překvapivě většina se shoduje, že je to „frajeřina“, pokud vzniká na legálních místech, ale jsou i tací, co mají názor, že v Česku jsou graffiti převážně vandalismus.

V dalším textu se Vás pokusím seznámit s historií a vývojem až do současné podoby, představím také techniky, pomůcky a postup vytvoření samotného díla. Dále práci doplním autory minulými i současnými, kteří se zasloužili o vývoj tohoto umění. Nakonec popíšu postup vytváření své práce ze skla inspirované tímto tématem, techniky a přiloženou fotodokumentaci.

Obr. 1 Graffiti v Lodži[1]

1 GRAFFITI

Graffiti lze definovat jako nápisy, malby nastříkané, namalované nebo vyškrábané do zdi nebo jinde na veřejném prostranství. Mohou to být krátká slova až rozměrná díla a pokud je vytvořeno na nepovolených místech, je u nás i ve světě považováno za vandalismus. Graffiti se vyvíjelo společně s hipopem a rozvíjí se mnoho typů a stylů.

1.1 Historie graffiti

První graffiti se objevují už v pravěku v podobě jeskynních maleb a dále ve středověku jako anonymy vyryté do omítky, které najdeme například v Pompejích (obr. 2) nebo v Egyptě. Toto přirozené rytí do materiálů (dřeva, kamene) se objevuje i na hradech nebo ve vojenských prostorech. Zkoumáním těchto rytin se zabývá epigrafika – věda o historických nápisech. Graffiti je například jedinou památkou na severoarabské nářečí – Safaitic, které se zachovalo díky rytinám na skalách v Sýrii. Prvotní známkou moderního graffiti je ručně vytvořená malba, která prý upozorňovala na nedaleký nevěstinec, vznikla ve městě Erfeus a najdeme ji v dnešním Turecku. Dříve mělo graffiti jiný význam než dnes, vyjadřovalo hlavně politické fráze, vyznání lásky a jednoduché myšlenky. Dalším významným místem historického graffiti je citadela na Srí Lance z 5. století, kde je na zdech přes osmnáct set kreseb a nápisů, které vznikly v období 6. až 18. století.

Obr. 2 Politické graffiti v Pompejích[2]

Tehdejší graffiti přispělo k poznání starých kultur a zvyků, díky těmto kresbám se podařilo poznat, jak vypadala tehdejší mluvená latina, a ukázalo úroveň gramotnosti. Graffiti nenalezneme jen u Řeků a Římanů, ale také například u Mayů v Guatemale, vikingské v Římě a jakýsi východní Viking vyryl své jméno do trosek hrazení Hagia Sophia v Konstantinopoli.

Své si přidali také umělci z doby renesance jako Michelangelo, Raffaello, Ghirlandaio, Filippo Lippi, když svá jména vepsali do trosek Nerova domu.

Na konci 18. století za Napoleonských válek vyrývali francouzští vojáci svá jména do památek v Egyptě a na jednom ze sloupů Poseidonova chrámu se podepsal i tehdejší básník George Gordon Byron. Veřejnost si začala všimnat graffiti už v období Rakouska – Uherska, když vídeňské noviny zveřejnily článek o turistovi, který šířil svůj tag „Kyselák“.

1.2 Současné graffiti

Z anglických zdrojů je známo, že graffiti se vyvíjelo společně s hiphopem v Americe a obdobou je street art, který je s graffiti úzce spojen, nelze tyto dva fenomény rozdělit. Nejčastěji se graffiti aplikovalo na vagony, mosty, záchody a zdi budov, nejzajímavější jsou ty, které mají svůj příběh, názorným důkazem je nápis ve Verdunu od amerického vojáka, který se zde účastnil bojů v 1. a 2. světové válce a na stejném místě zapsal svoje jméno, jednou s letopočtem 1918 a podruhé 1945 na zeď této pevnosti.

Graffiti jako památka: Tento typ graffiti je vytvořen například v betonu často s datem a zachycuje tak minulost místa.

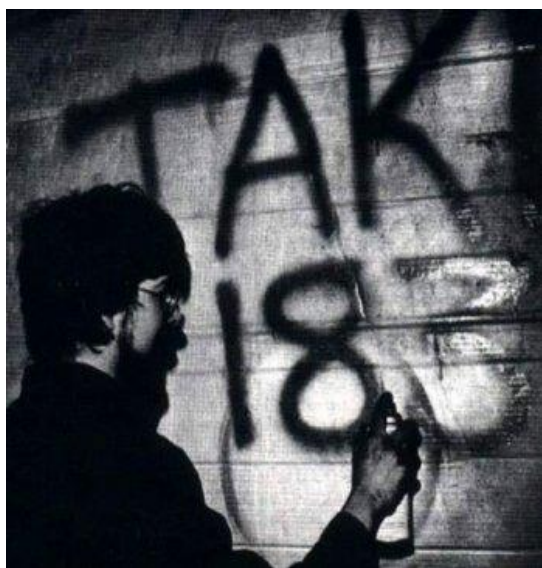
Velká tradice graffiti je hlavně v Brazílii, nejznámějším a nejvíce inspirativním místem je Sao Paulo a proslavenými writery jsou Boleta, Nunga, Nina, Speto nebo Tikka. Velká většina autorů zůstává v anonymitě kvůli stálé hrozbě právního postihu za svou tvorbu.

1.3 Vývoj graffiti ve světě

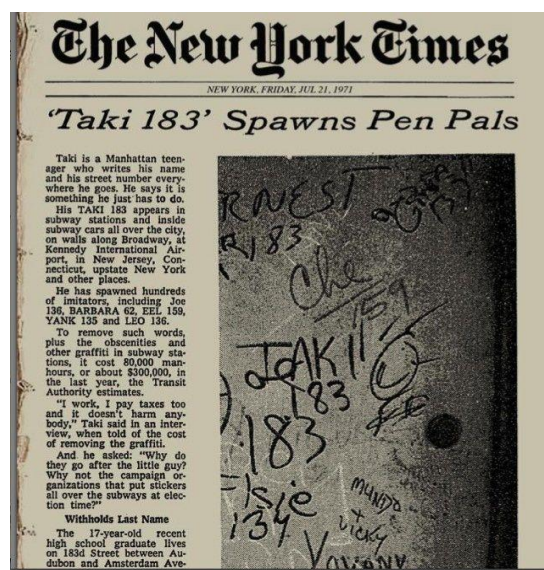
Graffiti se začínají objevovat už ve 30. letech 20. století v ulicích New Yorku, hlavně v černošských ghettech jako značky, které určovaly teritoria. Velký rozvoj však nastal až od 60. let ve Philadelphii a v New Yorku. Prvním šířitelem byl Corn Bread, ale průkopníkem byl Řek Demetrius, který roznášel poštu a díky tomu zaznamenal objevující se nápis JULIO 204. Tento nápis znamenal přezdívku s číslem ulice a Demetrius tak začal šířit svou vlastní přezdívku po městě – TAKI 183 (obr. 3) a stal se legendou. Tohoto objevu si všiml i newyorský deník Times (obr. 4), díky kterému se graffiti rozneslo do celého světa.

Z počátku tyto výstřelky společnost tolerovala, byla to součást města až do doby, než writeři začali tažení na metro, jeho stanice a vagony vlaků. Prvním aktérem byl FLINT 707, který pomaloval první vagon metra 3D technikou. Poté se ho další autoři MAD 103, CAIN snažili překonat a dali 11 vagónů. Vyдалy se miliónové částky za vyčištění a tak začal boj pro a proti. Autoři zůstávali v neustálé anonymitě, svá díla označovali jen „tagy“ nebo logem(např. J. M. Basquiat).

Dnešní podobu graffiti získal v 70. letech 20. století, novátorem se stal SUPER KOOL 223, který je zakladatelem „piece“. Dosáhl toho díky výměně trysky u spreje, což mu umožnilo rychle pokrýt barvou velkou plochu. Nastal obrovský rozvoj a objevily se nové možnosti, čehož využil právě FLINT 707 a mnoho dalších. Postupem času začalo působit i na mládež a studenty uměleckých škol (např. Keith Haring, J. M. Basquiat, Banksy, Timo...). Většina těchto umělců pod nátlakem přešla na legální dráhu a své graffiti přesunuli do výstavních síní.

Obr. 3 TAKI 183[3]

Obr. 4 New York Times, 1971: “Taki 183 Spawns Pen Pals”[4]

1.3.1 Jean Michel Basquiat

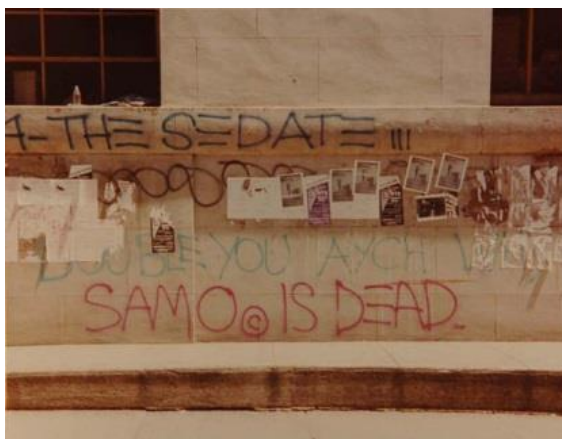
Narodil se 22. prosince 1960 v New Yorku v místě zvaném Brooklyn. Po otci je Hait'an a po matce Portorikánec. Rodiče ho vedli ke vzdělání, ovládal francouzštinu, španělštinu, angličtinu a vyznal se také v historii a mytologii. Od dětství projevoval talent, který rozvíjel podporován svou matkou. V 70. letech začal svůj talent šířit do ulic v podobě graffiti pod přezdívkou SAMO nebo obrázkem třírohé koruny. Tento symbol zajímavě pojali v životopisném filmu Basquiat z roku 1996, kde v úvodu Basquiat jako malý chlapec stál se svou matkou v galerii a na hlavě mu zářila koruna. V šíření graffiti ho zastavil článek v novinách, který napsal o jeho malbách a to ho odradilo. Na protest rozšířil v ulicích nápis „SAMO IS DEAD“ (Obr. 5).

Opustil střední školu, odešel z domova a začal bydlet se svými přáteli. I přesto, že měl možnost střechy nad hlavou, často spával v papírové krabici v parku. Po ulicích prodával své výtvořky a suvenýry, například malované pohlednice, které si od něho koupil tehdy slavný umělec Andy Warhol, s kterým se později spřátelil. V tomto období jeho popularita stoupala, díky jeho aktivitě v kapele a televizi. *Jako umělec se Basquiat poprvé dostal do povědomí veřejnosti v červnu 1980, kdy se účastnil výstavy The Times Square Show. V roce 1981 pak o Basquiatovi napsal v časopise Artforum známý umělecký kritik Rene Richard článek nazvaný 'The Radiant Child' (Zářící dítě), kterým Basquiata představil v mezinárodním měřítku.*[5]

Jeho obrazy obsahovaly výjevy ze skutečného života v New Yorku, které kombinoval pomocí barev, postav a písmem a oprostil se od graffiti. Zemřel v roce 1988 na předávkování heroinem a kokainem. Nelze než doporučit životopisný film Basquiat od režiséra Juliana Schnabela.

„Materiál, který jsem viděl na zdech, byl více poezií než graffiti. Byl druhem filozofických básní.“

Keith Haring

Obr. 5 Samo is dead[6]

Obr. 6 J. M. Basquiat[7]

1.3.2 Andy Warhol

Hlavní představitel Pop Artu se narodil v roce 1928 v Pensylvánii se jménem Andrew Warhola. Byl to muž mnoha schopností, malíř, grafik a filmový tvůrce. Začínal tvorbou ilustrací reklam, které jsou známé po celém světě, např. Campbellovu polévku (Obr. 10), navrhl lahev na Coca-Colu a maloval také známé osobnosti, jako Marilyn Monroe, Muhammada Ali a další. V jeho rodném městě Pittsburghu se nachází muzeum Andyho Warhola, které je největším muzeem v Americe věnovaným jednomu umělci. Jeho tvorba zahrnuje mnoho technik, jako jsou ruční kreslení, malba, tisky, fotografie, sochy, film a hudba. Byl jeden z prvních, kdo používal počítačem tvořené umění. Založil studio The Factory, které sjednotilo intelektuály, scénáristy, bohémy z ulic, holywoodské celebrity a bohaté mecenáše. Zemřel v roce 1987 po operaci žlučníku.

Obr. 7 Campbellova polévka[8]

1.3.3 Keith Haring

Keith Haring se narodil 4. května 1958 v americkém městě Readingu ve státě Pensylvánie. Vyrůstal se svými třemi sestrami v rodině Allena Haringa, kreslíře komiksů a vojáka ve výslužbě. Měl tedy odmalička blízko k umění, chtěl se ale ubírat jiným směrem než jeho otec. Mezi roky 1976 až 1978 studoval grafický design na umělecké škole v Pittsburghu, ale učení ho nenaplňovalo a tak studia nedokončil. Našel si práci údržbáře v pittsburském Centru umění. Tady si pro zpestření maloval na zdi, které měl bít, a až poté je přetřel. Řediteli galerie se to ale zalíbilo, a když některý z umělců zrušil výstavu, nabídl Haringovi, aby na uvolněném místě uspořádal výstavu svých graffiti. To mu bylo teprve devatenáct let. Po tomto dílčím úspěchu začal Haringa lákat New York, kam zanedlouho odešel. Začal tam kreslit a brzy vzbudil zájem veřejnosti i policistů. Všiml si totiž prázdných černých reklamních ploch v newyorském metru a začal na ně tvořit jednoduché postavičky a zvířátka bílou křídou. Jelikož nesprejoval, tak nebyl důvod ho zatknout a navíc měl podporu lidí, kteří si novou výzdobu šedých chodeb metra pochvalovali. Haringa napadlo, že své kresby bude prodávat na plakátech, které si lidé připnou na oblečení. Tím se zrodil i jeho znak – kresba známá jako Zářící dítě (obr. 8). Placky šly na odbyt a Haring otevřel svůj první obchod nazvaný PopShop v SoHo kde prodával trička, plakáty a doplňky. Chtěl, aby se k jeho umění dostali i obyčejní lidé. Měl rád lidi a snažil se jim prostřednictvím svého talentu pomáhat. Založil nadaci, která přispívá spolkům, co se zabývají dobročinností a také maloval a tvořil ve prospěch zdravotních organizací. Keith Haring říká: „Umění podle mě není propaganda; mělo by to být něco, co osvobozuje duši, podněcuje představivost a dodává lidem odvahu jít dál. Oslavuje lidstvo namísto toho, aby jím manipulovalo“. Vystavoval na mnoha místech v Evropě, kreslil na Berlínskou zeď, na školy, nemocnice, ale i na nahé dívky. Jeho talentu využívali i reklamní agentury nebo zpěváci na obalech svých desek.

Obr. 8 Zářící dítě (vpravo dole)[9]

1.3.4 Banksy

Streetartový umělec, jehož identita zůstává dodnes neznámá, se narodil pravděpodobně okolo roku 1974 v anglickém Bristolu. Byl inspirován místními pouličními umělci. Svoji kariéru výtvarníka graffiti začal na počátku devadesátých let jako člen gangu DryBreadZ Crew. Ke konci devadesátých let začal k tvorbě většiny svých děl používat černobílé šablony – tzv. stencily z důvodu urychlení jejich vytvoření a poté, co se jeho styl vyvinul, rozeznávali jej i lidé ze široké veřejnosti. Lze ho označit za jednoho z nejprovokativnějších autorů. Svá díla několikrát protlačil do muzeí a galerií, aniž by si jich jejich správci všimli, například do britské Tate Gallery nebo do pařížského Louvru. Banksyho práce je charakteristická útočným stylem a je příležitostně doprovázena slogany kritizujícími politiku, válku nebo kapitalismus. Dalším typickým znakem je zobrazení krys, opic, policistů, dětí a členů královské rodiny.

V roce 2005 získal pozornost médií svými malbami na bezpečnostní bariéře (West Bank barrier) (Obr. 9, 10) oddělující Izrael od Palestiny. Ve stejném roce se mu podařilo proniknout do čtyř newyorských galerií, kde umístil díla s protiválečnou tematikou. V říjnu roku 2013 se do New Yorku vrátil a slíbil, že zde každý den vytvoří jedno nové dílo. Banksy natočil dokumentární film o své vlastní osobě a své tvorbě s názvem Exit Trough the Gift Shop.

„Představte si město, kde není graffiti postavené mimo zákon, město, kde si každý může malovat, co chce. Kde je každá ulice zaplavena miliony barev a malých hesel. Kde není čekání na autobusové zastávce nikdy nudné. Město, v němž máte pocit, že to je živoucí a dýchající věc, která patří všem, ne jen agentům realitních společností a baronům z velkých firem. Představte si takové město a přestaňte se opírat o zeď – je natřená.“

Banksy

Obr. 9, 10 West Bank barrier[10]

2 STREET ART

V překladu „pouliční umění“ je převážně tvořeno v ulicích a navázalo tak na graffiti. Velkým rozdílem oproti graffiti je ten, že pracuje s mnoha rozmanitými technikami, jako nálepky (stickering), šablony, projekce nebo 3D. Street art se rozšířil po světě až v 70. a 80. letech.

Byla například založena skupina UGA, která se snažila semknout street art s uměním. Pod touto tvorbou můžeme najít jména jako Jean – Michel Basquiat, Keith Haring nebo Banksy, o kterých je zmíněno v předešlém textu. Dále z českých autorů Jakub Matuška, Jan Kaláb nebo s aplikací do maleb např. Veronika Landová.

2.1 Původ

Předchůdcem moderního street artu jsou potestní slogany a politické nebo společenské názory nakreslené na veřejných zdech. Street art v podobě textu nebo jednoduché grafiky ve stylu společenských ikon se stal dobře známým symbolem oblasti nebo období. Graffiti zobrazující dlouhonosou hlavu naklánějící se přes zeď s nápisem „Kilroy was here“ (Obr. 11) (Kilroy byl tu) se objevilo už v době Druhé světové války, je jedním z raných příkladů street artu. Mnohé z toho co se dá považovat za moderní pouliční umění má dobře dokumentované počátky datující se do doby newyorského graffiti boomu – se zrodem v 60. letech, s rozvojem v 70. letech a s vrcholem v 80. letech kdy se objevily celoplošně posprejované vagony metra v Brooxu. Jak postupovala osmdesátá léta nastal posun z textových graffiti do vizuálně zaměřeného umění, jako byly například stínové figury Richarda Hambletona (Obr. 12). Do těchto let také spadají Haringovy kresby v metru a Basquiatovy SAMO tagy. Streetartisté vytvářeli plakáty pro kapely a kluby, což se časem vyvinulo v uměleckou práci a stalo se společným jevem osmdesátých let ve městech po celém světě.

2.2 Začátky ikonických prací

Častým cílem umělců od roku 1970 byla severozápadní zeď na křižovatce Houston Steet a Bowery v New Yorku. Místo, kterému se dnes někdy říká Bowery Mural vzniklo jako opuštěná zeď na kterou mohli writeři volně tvořit. V roce 1982 si ji jednou pro vlastní potřebu přivlastnil Keith Haring.

Následovalo ho několik dalších autorů, až si zeď získala renomovanou pověst. Roku 2008 se stala soukromým vlastnictvím, ale je stále přístupná umělcům. Na konci sedmdesátých let se v části New Yorku zvané Soho začala objevovat série maleb „I AM THE BEST ARTIST René“ (Jsem nejlepší umělec René) vytvořená René Moncadem. René popsal tyto malby jako prst v nose umělecké komunity. Tyto graffiti se staly častým pozadím pro fotografie turistů, studentů umění a také pro reklamy a hollywoodské filmy.

2.3 Výstavy bořící bariéry

V roce 1981 organizace Washington Project for the Arts uspořádala výstavu nazvanou Street Works (Výtvary ulice), které se účastnili průkopníci městského umění jako John Fekner, Fab Five Freddy a Lee Quinones pracující přímo na ulici. Fekner jednou definoval pouliční umění jako „každé umění na ulici, které není graffiti“, ale přesto je zahrnut v knize Cedara Lewisohna *Street Art: The Graffiti Revolution*. Tato kniha provázela výstavu pouličního umění v galerii Tate Modern v Londýně, jejímž organizátorem byl Lewisohn.

2.3.1 John Fekner

Tento umělec a inovátor se narodil v New Yorku roku 1950 a vytvořil stovky děl s použitím šablon jako jsou nápisy, symboly a obrazy. Jako teenager psal poezii a první graffiti nasprejoval v roce 1968 nápis *Itchycoo Park*. Svoje zprávy nejčastěji zanechával na místech, která byla určena k rekonstrukci nebo demolici, snažil se tak upoutat pozornost městských zástupců, aby začali jednat. V 70. a 80. letech působil v New Yorku, Kanadě, Švédsku, Anglii a Německu. Kromě graffiti a poezie tvořil také muziku a fotografoval. Jako významná osobnost street artu se Fekner zúčastnil několika výstav poslední doby jako je *Wooster Collective's 11 Spring Street* v roce 2006 nebo „*Art in the Streets*“ v Muzeu současného umění v Los Angeles 2011.

2.3.2 Fab Five Freddy

Narodil se v roce 1960 s rodným jménem Fred Brathwaite a uplatnil se jako filmový tvůrce, vizuální umělec a je novátorem hip hopu. Začal se objevovat na konci sedmdesátých let jako kameraman a pravidelný host v show *TV Party*. V této době se zároveň stal členem sprejerské skupiny *The Fabulous 5*, která je známá kompletním postřikáním boků vagonů newyorského metra. Pod vedením Lee Quinones, který byl také členem postupně přešli od pouličního graffiti do výstavních síní. Roku 1979 oba vystavovali ve věhlasné Galerii LaMedusa v Římě. Propojil graffiti z okraje New Yorku a raný rap s uměním centra města a punkovou muzikou. Společně s Basquiatem, Haringem a dalšími organizoval uměleckou show věnovanou graffiti *Beyond Words*. Z jeho filmových prací lze zmínit produkci snímku *New Jack City*.

2.3.3 Lee Quinones

George Lee Quinones pochází z Portorika, ale vyrůstal v New Yorku nedaleko Manhattanu, začal malovat v pěti letech a proto není divné, že se také zapojil do tvorby graffiti. S Basquiatem a Haringem je přiřazován k nejvlivnějším autorům graffiti a street artu. Slavným se stal v roce 1976, kdy s několika dalšími writery jako první pomaloval soupravu metra.

Jeho jméno a tvorba se objevily v publikaci *Subway Art*, nejlépe prodávané knize o umění. Stal se ikonou, stejně jako několik jeho maleb pro sprejery celého světa. Dokládá to i fakt, že jeho díla zůstala nepřesprejovaná i několik let, například *The Hell Express* nebo *Stop the Bomb*. Do své práce zahrnuje i poetické vzkazy, jedním z jeho nejznámějších je: „*Graffiti je umění a jestli umění je zločin, prosím Boha, aby mi odpustil.*“ Jako jeden z prvních přešel k tvorbě na plátno a následně ukázal street art světu na své výstavě v galerii Medusa v Římě roku 1979. Na jedné z výstav zakoupil všechny jeho malby slavný kytarista Eric Clapton. Své jméno šíří i díky přednáškám na univerzitách. Jeho díla je možné vidět v muzeích v New Yorku (Whitney Museum of Art), Nizozemsku (Groninger Museum), Francii (Museum národních památek) a Německu (Staatliche Museum).

2.4 Street art po komerční stránce

Několik streetartistů přešlo od ulic k placenému umění, tvořili grafické práce jako reklamy a billboardy, mezi prvními byl Keith Haring. Také spolupracovali s hudebními tvůrci, kterým navrhovali například obaly desek. Dobrým příkladem jsou práce Sheparda Faireyho, když vytvořil plakát pro kampaň Baracka Obamy, který byl zprvu nelegální, ale později převzat speciální komisí a použit pro prezidentskou kampaň. S tímto námětem byly také vydány nálepky a jedna verze byla vytištěna na titulní straně časopisu Time.

2.5 Street art ve světě

Amerika – centrem pouličního umění je New York City, kam přicházejí umělci z celého světa a jeho středem je Manhattan. Philadelphia si stále drží post „město nástěnných maleb“, který získala díky programu, který zaměstnává streetartisty na zdobení ulic.

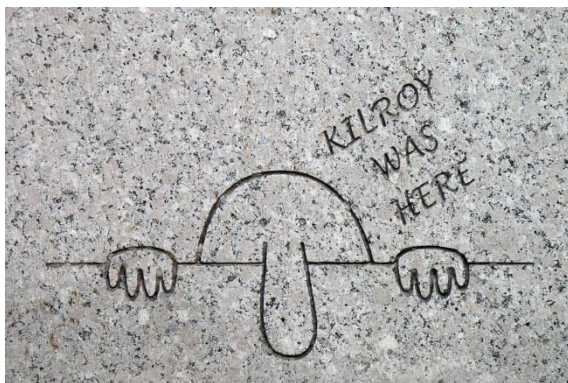
Dalšími centry jsou Atlanta, Miami nebo Sarasota na Floridě, kde každoročně pořádají „*Sarasota Chalk Festival*“ (*křídový festival*), San Francisco, San Diego a Los Angeles, kde v roce 2011 otevřeli velkou galerii *LAB ART* zařízenou pro street art.

Evropa – v Evropě je hlavním centrem Londýn, kde je stále toto umění odsuzováno, ale zároveň je obdivováno, jako například figurky autora Stika. Dalším hojným místem je Bristol díky Banksymu.

Někdo věří, že začátky street artu vznikly v Paříži hnutím Lettrismu – avangardní umění založené Rumunem Isidore Isou, kořeny má v dadaismu a surrealismu a dalšími představiteli jsou Gabriel Pomerand, Gil J Wolman, Guy Debort... Politicky významným místem byla Berlínská zeď, kde západní část byla úplně pokrytá graffiti a východní část zcela čistá, jelikož k ní byl zákaz přístupu.

Asie – zde je důležité zmínit malajský projekt z roku 2012, který povoluje graffiti na stavbách z 18. století, snahou je oživit ulice města Georgetown a oslavit jeho zařazení do sítě UNESCO. Je to velké lákadlo pro turisty a díky tomu vláda street art podporuje. V korejském městě Busan zanechal stopu německý malíř Hendrik Beikirch svou přes sedmdesát metrů vysokou malbou rybáře.

Austrálie a Afrika – v Melbourne je rozšířeno hlavně šablonové graffiti, kde jsou hlavními průkopníky Blek le Rat a Banksy. Středem street artu v Jížní Africe je čtvrť Newtown v Johannesburgu a v Severní Africe je hlavním střediskem Káhira, která byla vyhlášena v New York Times jako centrum street artu v regionu.

Obr. 11 Kilroy was here[11]

Obr. 12 Richard Hambleton[12]

3 ČESKÉ GRAFFITI

V tuzemsku se první graffiti objevilo po pádu komunismu 1989 na Jižním městě v Praze. Ale začátky jsou už zaznamenány z roku 1987 v Ostravě, kde writer zvaný MANIAC psal na stěny věty typu „nechceme holé zdi“ nebo Pois, který byl objevem pražského graffiti a založil skupinu TCP crew. V Česku se graffiti vyvíjelo samostatně a nezávisle na hip-hopu jako v zahraničí. U nás nejznámějším místem, ale ne úplně graffiti je tzv. Lennonova zeď v Praze, která vznikla k uctění památky Johna Lennona z kapely Beatles. Byl to i jakýsi protest proti komunistickému režimu a známka svobody, když se zde lidé každý rok scházeli v den výročí Lennonova úmrtí. Dalším fenoménem byl objevující se slogan „Servít je vůl“, který se následně rozšířil i do zahraničí (Paříž, New York).

Dalšími širiteli kromě MANIACA, který patřil do skupiny ZDG byli např. Timothy, Mascee, CSB, CAF a další. Vznikaly nové skupiny a staré zanikaly, šíření graffiti bylo nezastavitelné. Největším působištěm z velkých měst byla Praha a Ostrava, ta hlavně díky svým socialistickým sídlištím, která přímo volala po barevném „zkrášlení“. Dalšímu velkému vývoji graffiti pomohlo, že writeři podnikali cesty do zahraničí, kde sbírali informace a zkušenosti od našich sousedů, hlavně v Berlíně a postupně až v USA, kam se vydali studenti Cakes nebo Romeo.

Popularizaci v Česku umožnil od roku 1994 hudební časopis Poplife rubrikou Graffiti Art, později časopis o skateboardingu a snowboarding Board. Tím se výrazně zvýšil počet autorů a mohou tak vznikat četné skupiny (anglicky crew).[13] Postupně se počet autorů zvyšuje a to hlavně po roce 2000, že už nefunguje osobní komunikace mezi autory a vzniká obrovské množství graffiti. Díky rozrůstajícím se informacím získává graffiti nové rozměry a vznikají tak různé experimenty a techniky. Po roce 2001 hodně writerů začíná tvořit v legálním světě.

Významnou událostí byla mezinárodní výstava street artu a graffiti *Městem posedlí*, která se konala v galerii Městské knihovny v Praze od října 2012 do ledna 2013. Sešlo se zde 26 umělců z Česka a zahraničí, kteří vnesli svá díla přímo na stěny galerie. Ze zahraničních zástupců například AKAY ze Stockholmu, který rád experimentuje s barvou, REBEL INK z Itálie, tato tříčlenná skupina tvoří pomocí ilustrací, které následně doplňuje kaligrafií nebo nizozemský zástupce ZEDZ, který vytváří rozměrné geometrické instalace v prostoru a geometrizující graffiti.

A nelze zapomenout na jedinou ženskou zástupkyni z Ameriky, která používá pro své kompozice černobílé papírové vystřihovánky, které lepí na zdi a následně doplňuje barvou. Z českých zástupců se výstavy zúčastnil například POINT se svými 3D graffiti, MASKER, který se inspiroje surrealismem, dále TRON, SPINO, PASTA ONER nebo streetartista EPOS 257, který zaujal svou originalitou a tvorbou na princip land artu a v galerii vystavil dílo s názvem *Kontejner*, chtěl tím znázornit pouliční vandalismus a ukazuje na ekologický problém třídění odpadu. Proto zapálil kontejner a jeho škvarek následně vystavil. Tento český street artista se snaží ve svém díle o nějaký příběh či odkaz, například další jeho projev v ulicích Prahy *Olgoj Chorchoj* (Obr. 14), který ukazuje na neschopnost městské údržby. Městem posedlí byla první velká výstavní akce děl pouličních umělců, která se na našem území uskutečnila. Díky těmto akcím je umění graffiti více otevřeno a přiblíženo jeho obdivovatelům, ale i odpůrcům a pomáhá tak nahlédnout do světa pouličního street artu, které je často negativně posuzováno. Bylo úžasné pozorovat výsledek této výstavy, která byla schválně chaoticky situovaná, aby vynikaly kontrasty rukopisu jednotlivých writerů. Najde se spousta lidí, kteří tvrdí, že graffiti do galerie nepatří a tato výstava chtěla dokázat, že i toto umění je pro galerii dost dobré. I když se autoři graffiti sejdou v prostorách galerie, stále se budou vracet do ulic měst. Zajímavost této akci dodává fakt, že po skončení výstavy jsou stěny opět vymalovány na bílo a díla tak zůstanou zaznamenána jen na fotografiích nebo v publikacích.

Návody a způsoby k vytváření graffiti se čím dál více objevují na internetu a přispívají tak k jejich šíření. Velkou kapitolou je také kniha o českém graffiti *In Graffiti We Trust* od Martiny Overstreet, kde je zaznamenáno působení všech známých českých skupin a writerů. K nahlédnutí do života sprejerů napomohl i český film *Gyml* z roku 2007.

Obr. 13 TRON[14]

Obr. 14 Olgoj Chorchoj[15]

3.1 Timo

Timo je brněnský streetartista, který zůstává v neustále utajené identitě, a jeho tvorbu najdeme v ulicích Brna, nebo ji lze spatřit na fotografiích od Petra Dujaka a Jana Varmuži, kteří se snaží zachytit každý jeho počin, než ho někdo přetře nebo odstraní. O Timovi se dá říct, že je to jakýsi oduševnělý poetista a samotář, což vidíme na jeho práci, která značně ovlivňuje okolí a společnost. Rozhovor s Timem si můžete přečíst na internetu. Timo řekl: *V poezii cítím pokoru, i když i v ní může být spousta ambicí. Básně jsou jako sedmý den, ve kterém člověk přestává pracovat a jen sleduje stvoření, jak plyne život a přiznává, že ho to přesahuje, sice tomu nerozumí, ale ty pavučiny vedoucí odněkud někam mu přijdou krásný a on z nich tuší souvislosti. Snaží se to říct, ale jinak je to nesdělitelný. Paradoxně to vzdoruje samotné psané formě. Poezie je spíš údiv dětství, kdy člověk ještě neumí psát.*[16] Jeho krátké verše nebo slova často reagují na současnou situaci, nebo je nějak spojeno s místem, které si vybral pro jeho umístění.

Obr. 15 Timo[17]

3.2 Jan Kaláb aka Point

Narodil se 20. června 1978 v Praze. Ke sprejování a graffiti se dostal ve svých patnácti letech. Od té doby vytvořil stovky děl nejen pro sebe, ale i pro známé firmy. Procestoval celou Evropu a v roce 2000 odcestoval do New Yorku, kde sprejoval na metro a udělal zde i tzv. wholecare – dílo, při kterém se sprejem pomaluje celý dopravní prostředek včetně oken. Je jedním z prvních streetartových umělců na světě, kteří vytvořili plastické 3D graffiti. Věnuje se i mural artu, což je tvorba, při které vznikají velkoplošné malby na stěnách veřejných budov. Svá díla vystavoval nejen v Praze, ale i na několika místech po celém světě.

Obr. 16 Artphone[18]

Obr. 17 Děravé plány[19]

3.3 Jakub Matuška aka Masker

Jakub Matuška je jedním z nejvýznamnějších českých umělců, který studoval na pražské akademii Výtvarných umění. V jeho díle je znát silná stránka streetartu. S úspěchem se zúčastňuje různých uměleckých soutěží v Česku i zahraničí. V roce 2011 získal prestižní Cenu NG 333, kterou uděluje Národní galerie nejlepšímu mladému umělci do 35 let. V roce 2010 byl mezi finalisty Ceny Jindřicha Chalupeckého, spolu s dalšími pěti street artovými umělci úspěšně reprezentoval Českou republiku na Expo 2010 v Šanghaji.[20] Jeho hlavní tvorbou je malba, ale zabývá se také fotografií nebo videem, v malbách kombinuje prvky streetartu s monumentalitou díla. „Charaktery používám jako určitý druh parafráze něčeho z minulosti. Nakonec zjišťuju, že si tam pravidelně dosazuju stále podobné věci, které znám, jsou to buď věci z dětství, nebo věci, kterých si více všímám. Nebo potom hra s řešením kompozice. Inspiruji se ale také komiksy, fotkami graffiti nebo třeba designy na skejty, kde mě může zaujmout kombinace barev, kterou bych sám nevymyslel,“ říká Jakub Matuška.[21]

Obr. 18 Jakub Matuška (Masker): Voni mu rostly z uší stromy![22]

4 KALIGRAFIE A GRAFFITI

Kaligrafie vychází ze spojení řeckých slov kallos (krása) a graphos (psaní). V češtině se ke kaligrafii často jako synonymum používá slovo krasopis. Nejen v asijských zemích se kaligrafie považuje za styl umění a může mít řadu podob. V Evropě se kaligrafie dá označit za západní, v Japonsku a Číně za východoasijskou, na islámskou kaligrafii lze narazit v arabských zemích. Pojem kaligraffiti označuje spojení kaligrafie s graffiti. Jedná se o kombinaci ručního psaní s metropolitním přístupem. Jedním z nejznámějších streetartistů používajících tento styl je Neil „Shoe“ Meulman.

4.1 Neil Shoe Meulman

Holandský writer se narodil v Amsterdamu 25. září 1967. Graffiti začal malovat pod pseudonymem Shoe ve svých dvanácti letech a už v osmnácti se stal legendou mezi pouličními umělci. V osmdesátých letech se ve svém rodném městě setkal s několika newyorskými umělci, mezi nimiž nechyběl Keith Haring. Meulmanových designových schopností využila například světová módní značka Umbro nebo holandská televizní stanice TMF. Styl kaligraffiti Meulman proslavil v roce 2007 při vlastní výstavě v Amsterdamu. Od té doby bylo možné zhlédnout jeho díla v různých variacích v Evropě i USA.

V březnu 2010 vyšla Meulmanovi kniha s názvem „Calligraffiti - the Graphic Art of Niels Shoe Meulman“ v nákladu berlínského vydavatelství From Here To Fame. Jeho práce jsou součástí kolekcí Stedelijkova muzea v Amsterdamu, Muzea Moderního umění v San Francisku, ale také mnoha soukromých sbírek.

Obr. 19 Niels Shoe Meulman[23]

5 TECHNIKY

Pro graffiti vznikl i speciální slovník, každá technika, styl, sprejer mají svá pojmenování, o kterých bude postupně v práci zmíněno. Do pojmu techniky patří výtvarné potřeby pro vytvoření graffiti. Jsou to hlavně spreje (can) rozmanitých barev a s různými typy trysek (cap), fixy a zvýrazňovače (marker, squeezer), akrylové barvy nanášené štětci, gumoasfaltové barvy, nanášení latexových barev pomocí válečku s teleskopickou tyčí, barvicí roztok bavis, který se objeví až po několika minutách, různé šablony (stencil), které vznikají mimo sprejované místo a usnadňují práci při nanášení, ale také se využívá technik rytí a leptání do skla.

5.1 Postup

Důležité je zvládnout návrh například skici, podle které bude dílo tvořeno, dalším bodem je vytipovat si správné místo (yard) a získat o něm informace. Dále se plánují skupiny, fotodokumentace, náhradní krizové plány, hlídání a další, následuje rychlé nanesení díla, nejčastěji v nočních hodinách, které se nakonec zdokumentuje.

Životnost díla je časově omezena na několik dní až měsíců, dokud není odstraněno městem nebo přestříkáno jiným sprejerem.

5.2 Styly

Tag – podpis, vidíme je u každého díla, každý writer si vytvoří svůj osobitý podpis, podle kterého poznáme jeho tvorbu, něco jako značka, kterou používají obchodníci. Tag je nejstarší technikou graffiti, je základním znakem a writer si tak vytváří svou identitu. Nejznámějším autorem je již dříve zmíněný TAKI 183. Je nejrozšířenějším projevem vandalizmu, objevuje se všude. Pro mládež je jednodušší šířit své tagy na každém rohu, než se zabývat komplikovanou tvorbou graffiti.

Throw – up – podstata Throw – upu spočívá v zanechávání jasně rozpoznatelného malovaného podpisu. Nejčastěji je používán u bombingu (několik děl od jednoho autora situovaných do jednoho místa), provádí se jedním tahem a jeho tvorba většinou netrvá déle jak dvě minuty. Písmena svým tvarem připomínají bubliny.

Blockbuster – je dalším stupněm v rozvoji graffiti a stylu malování písma. Je charakteristický snadnou čitelností písmen, která jsou malována v pravoúhlých či rovnostranných útvarech.

Tento způsob nedává moc možností pro tvarování a díky tomu zůstává ve stejné podobě až dodnes. V současnosti se jedná o styl často používaný u graffiti na železničních vagonech nebo autech.

Burner – je rozsáhlá malba, která vytváří dojem, že „hoří“ (burning) ze zdi, billboardu nebo z vlaku. Jelikož zabere mnoho času a úsilí, jsou tyto malby převážně legální s povolením majitele objektu. Nelegálně byly vytvářeny dřívějšími writery v New Yorku.

Character – malba postavy nebo tváře, někdy stylizovaná má dlouhou historii v undergroundových komiksových knihách.

Wild style – dá se považovat za náročnější styl, písmena jsou složitější a vzájemně se prolínají podle fantazie writera, přesto jsou kompaktní a drží se jednoho stylu. Písmo má mnoho ozdob a kvůli důmyslnému propojení písmen je často složitě luštit i samotný autor.

5.3 Místo

Panel – plošný prostor vyplněný plnobarevnou grafikou na dopravním prostředku.

Bombing – mnohočetná díla skupiny nebo autora v jednom prostoru, koridoru.

Rooftops – graffiti vytvářené ve výškách, nebo nad volnou hloubkou (atiky střech, štítové stěny, mostovky, střechy, komíny).

Wholecar – pokrytí celého vozu dopravního prostředku (včetně oken) graffiti.

Worms (Whole Train) – pokrytí všech vozů vlakové soupravy graffiti.[24]

5.4 Graffiti slovník

All city – writer je svým jménem podepsán ve všech částech města

Biting – napodobení stylu jiného writera

Blackbooks – osobní skicář, dokumentace vývoje osobního stylu

Cap – trysky, mají více variant

Fat Cap – široká tryska

Crews – skupiny writerů, společně tvoří a ovlivňují se

Crossing – překrývání maleb jiného autora často kvůli konfliktu

Fame – snaha o rozšíření a proslavení svého jména

Wall of fame – prostor kde je povoleno vytvářet díla, vznikají tam ty nejlepší graffiti

King – respektovaný writer s osobitou technikou

Line – metro, malování v určitých trasách metra

Messages – krátké zprávy v kresbách

Murals – rozsáhlé malby

Piece – dílo graffiti s datem, podpisem a zprávou

Quick – Pieces – pouze jednobarevné kresby s důkladným obrysem

Style – snaha writera o svůj charakteristický styl

Throw – ups – rychlá kresba, maximálně dvě barvy

Toy – nezkušený writer

OutLines – orámování písmen

Fill – in – výplň písmen

Bombing – rychle vytvořený nápis

Tag – podpis autora

Background – pozadí malby

Can – plechovka spreje

Chrom – graffiti stříbrné barvy, často orámovány černou linkou

Jam – skupinové sprejování

Legál – místo na kterém je povoleno sprejovat

NewSchool – nová škola, dnešní writeři, kteří určují styl

Production – piecy, které na sebe navazují

Sketch – náčrt, skica

Trains -- vlaky

Zóna – místa, kde je možné vidět graffiti

6 BODY PAINTING

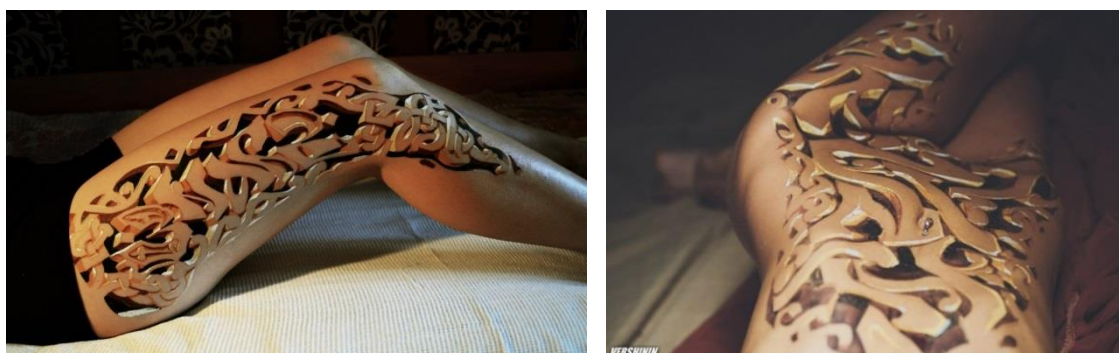
Body painting tzv. dočasné tetování v přesném překladu znamená malování na tělo a je formou Body artu. Podstatou jsou malby vytvářené na tělo, které mají krátkodobou životnost v rozmezí několika hodin, nebo měsíců, pokud jsou malovány henou nebo mehndi.

Původ Body paintingu pochází z domorodých kultur, kde využívali hlínu a barvící schopnosti přírodních materiálů ke kresbám na tělo, a to hlavně u obřadních rituálů. Je zachováno dodnes na území Austrálie, Nového Zélandu, v Tichomoří a částech Afriky. Populárním prvkem u žen v dnešní době je mehndi, které je vytvořeno z heny a původně bylo a je používáno hlavně v Indii a Středním východě u nevěst, tyto ornamenty mají zaručit zdraví a štěstí nositelky. V Americe u domorodých kmenů malují na tělo tzv. jagua tetování pomocí šťávy z genipi americké (ovoce podobné fíku), toto tetování má zajistit ochranu proti nemocem, věří, že šťáva na kůži má léčivé účinky.

6.1 Body painting a graffiti

Graffiti Body art přišlo z Francie, kde místní writeři malovali svá jména a písmena na těla partnerek. Stalo se populárním a začalo se nazývat jako graffiti na dívkách.

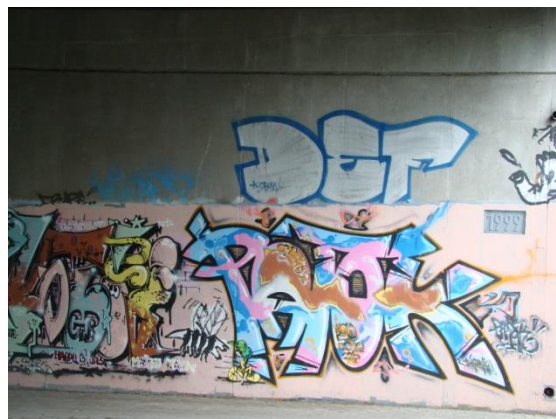
Šíří se mnoho forem tohoto umění, velice vyhledávaným jsou 3D graffiti, které budí dojem hlubokého prostoru nebo vykrojené kůže a jsou tak dokonalé, že si lidé často myslí, že jsou dílem photoshopu. Významným autorem zmiňovaného stylu je ruský body painter Znag (Obr. 20 – 21), který používá fix, což vyvolává debaty mezi profesionály body artu, kteří používají převážně štětce.

Obr. 20 a 21 3D graffiti od Znaga[25]

7 INSPIRACE

Záměrem bylo pochopit a zpracovat graffiti „jinak“ a dát jim jiný rozměr. Zvoleným materiálem bylo sklo a barva, do kterého byl tento fenomén vsazen. Inspirací nebyly jen graffiti a jeho různorodé podoby, ale také malířští a sochařští umělci a hlavně sklářští výtvarníci, kteří svou tvorbou přispěli k pochopení skla a jeho technik, které jsou v konečné práci znatelné.

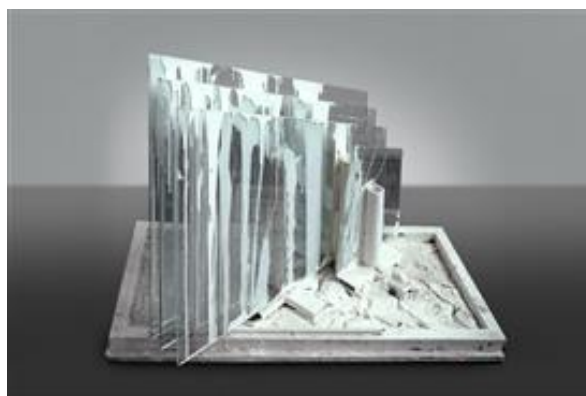
7.1 Vladimír Kopecký

Vladimír Kopecký je významným českým umělcem, malířem, sklářem a grafikem. V jeho tvorbě je velká rozmanitost materiálů a technik. Narodil se roku 1931 ve Svojanově na Vysočině, dva roky studoval na Státní odborné škole sklářské v Kamenickém Šenově, rok na Státní průmyslové škole sklářské v Novém Boru a následně vystudoval UMPRUM v Praze u profesora Josefa Kaplického. Od roku 1990 řídil na VŠUP ateliér skla. Má stále potřebu tvořit a poznávat nové možnosti.

Jeden čas pracoval i s vitráží, tvořil malířské kompozice, když například na plátno nebo desku nalívá barvy podle pocitu a obyčejným prknem barvu roztírá. Barvu využívá i hojně ve skle, kdy na desky skla vrství barvu, která následně stéká. Často si hraje i se světelnými efekty, kterých ve spojení se sklem lze dosáhnout úžasných efektů. Ve spojení se sklem využívá různých materiálů například cihlu, kus železniční koleje a dřevo. Ve Valašském Meziříčí za pomoci sklářských odborníků předvedl tzv. performance. Zapojil se i do architektury a jeho realizace najdeme nejen u nás, ale i v Holandsku, Německu, Japonsku a USA. Za svůj život získal několik ocenění například zlatou medaili na EXPO '58 v Bruselu. Jeho práce je zastoupena v mnoha sbírkách, českých i světových. V současnosti se věnuje grafice.

Obr. 22

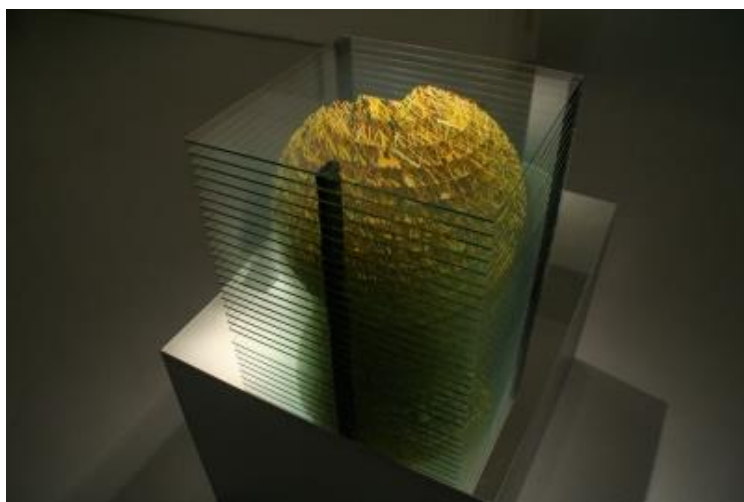

Obr. 23

7.2 Jiřina Žertová

Tato výtvarnice mě zaujala pracemi z plochého skla s efektivní kombinací barvy. Pravidelné řazení tabulek skla vytváří prostor, který se díky malbám ještě více prohlubuje. Patří mezi významné umělce v oboru malovaného skla. Zpočátku dlouhodobě pracovala s hutními tvary, foukanými do forem, které měly různé nerovnosti a kazy a následně je doplňovala expresivní malbou štětcem nebo litím barvy. Záměrem bylo zbavit sklo uhlazenosti a elegance. Inspirovala se přírodou a její proměnlivostí, světelnými průhledy nebo travnatými trsy. Od počátku 90. let už neviděla v hutním tvaru inspiraci a začala experimentovat s plochým sklem, dalo by se říci s úplným opakem hutního tvaru. Barevný projev stříkanou a litou technikou zůstal nezměněn, ale skleněné tvary mají zcela jiný projev a hloubku.

Vrstvené objekty ztratily dramaticčnost a získaly ustálenou formu v porovnání s foukaným tvarem. Díky tomu je v porovnání se stálostí plochého skla styl dramatické malby efektnější. Desky skla jsou pravidelně odsazeny a rozmáchlá malba vrstvením tvoří shluky a obrazce v prostoru. Vzniká velký kontrast mezi architektonickým výrazem řazení vrstev skla a rozmanitým barevným projevem, který svou strukturou vytváří dojem pohybu. Autorka často využívá účinnost zrcadel, která vytváří iluzi hlubokého prostoru. Spleti barevných čar mají vytvářet vizuální hru a odrazy v zrcadle mají působit jako cesty mimo realitu.

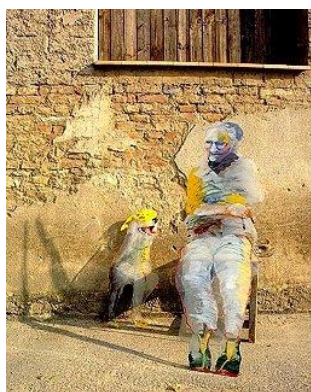
Obr. 24

Obr. 25

7.3 Dana Zámečnicková

Tato sklářská výtvarnice se narodila v Praze roku 1945, v letech 1969 až 1972 studovala na UMPRUM v Praze u profesora Josefa Svobody. V současné době působí v Praze. Po studiu architektury přešla D. Zámečnicková k volným projevům modelovaného skla doplněného malbou, které působí až dramaticky. V její práci můžeme vidět běžné výjevy ze života, jako je například dílo Konverzace (Obr. 26). Tato autorka své práce často umísťuje do obyčejných prostorů, jako je chodník na ulici a překvapením je, že dílo vypadá v tomto prostředí přirozeně. V práci se sklem využívá převážně ploché sklo a jeho možnosti tvarování za tepla, doplňuje jej barvou a také řazením více plochého skla. Její práce jsou zastoupeny ve sbírkách po celém světě, získala například ocenění v Japonsku nebo v USA.

Obr. 26 Konverzace

Obr. 27 Hlava Ďábla

8 GRAFFITI VE SKLE

Celá práce byla hledání a zkoumání cest jak jinak tento fenomén zahrnout do skla, graffiti je záležitost ploch a dnes jsou velice populární 3D graffiti, jak tedy dosáhnout plošného ztvárnění a zároveň prostoru, aby postup byl jiný, než známe. Vzniklo mnoho zkoušek, díky kterým jsem poznávala dosažitelné možnosti. Úplně prvními byly modely z papíru, které vznikaly inspirací 3D graffiti nebo z plochy vystupovaly do prostoru.

Po inspiraci Jiřinou Žertovou svitnul nápad, že by základ mohlo tvořit řazené ploché sklo, které by vytvořilo cílený prostor. Cílem a myšlenkou mé práce bylo poznat tento fenomén a upozornit na něj po výtvarné stránce. Další záměr byl překvapit své okolí, jelikož lidé co mě znají, by nikdy neřekli, že zrovna já si vyberu takovéto téma. Základem práce jsou tři objekty a každý má evokovat jakousi budovu, do které jsou graffiti zakořeněny a mají symbolizovat nesmrtelnost tohoto fenoménu. Řazením skel je znázorněna prostorovost a překrývání, které běžně vzniká v místech graffiti legálů. Další myšlenkou bylo ukázat na jakýsi pohyb, když v ulicích míváme tyto malby.

8.1 Sklo

Sklo je homogenní amorfní látka, která se při změně teploty mění ve viskózně plastickou hmotu a opačně, dá se říci, že je to tuhá kapalina.

Sklo je anorganický produkt tavení, který byl ochlazen do pevného stavu bez krystalizace.

Morey

Skla jsou látky v amorfním stavu (tj. nemají znaky krystalové mřížky), které jeví při přechodu z pevné konzistence ve viskózně plastickou a opačně, transformační přeměny.

Fanderlik

Sklo je materiál, který je součástí našeho života. Jeho výroba se datuje od 3. tisíciletí před naším letopočtem, ale první zmínka se objevila už o dva tisíce let dříve. Tuto surovinu v přírodě nenajdeme, člověk ji musí vyrobit, lze ji přirovnat k některým přírodninám jako je obsidián, kterému se říká sopečné sklo, vltavíny nebo horský křišťál. Sklo má nesčetně podob, je proměnlivé, nestálé a i při tavení podle přesně vypočítaného postupu může vzniknout zcela jiný neočekávaný výsledek. Sklářství je jedním z nejstarších řemesel a předchůdcem sklářské tvorby je glazura na keramice (= skelný povrch).

8.1.1 Historie skla

Sklářství vzniklo v Mezopotámii jako vedlejší produkt glazury, zpočátku bylo sklo nekvalitní a jen opakní (= neprůhledné) a bylo dopřáno jen významným lidem a v této době bylo dražší a vzácnější než zlato.

Nejběžnější barva byla jen tmavomodrá, nazelenalá a tyrkysová a nejstarším výrobkem byly korálky. Díky zajatcům se sklo dostalo do Egypta, kde ho dále rozvíjeli. Velký rozvoj nastal v 15 stol. př. n. l. za vlády Tutmose třetího z 18. dynastie, kdy vznikaly duté výrobky Balsamaria velikosti 3 – 10 cm a používaly se na oleje, parfémy a masti. Jejich výroba byla založena na vytvoření hliněného jádra, které se ovíjelo skleněnou nití, poté se jádro vydlabalo a zůstal dutý tvar. Použití nebyla zrovna čistá záležitost, jelikož se hlína ze stěn nedala odstranit úplně, ale kupodivu to uživatelům nevadilo. Navíjené nitě se daly zdobit i česaným dekorem, kdy háčkem tahali nitě nahoru a dolů. Obrovský pokrok ve výrobě skla nastal na počátku našeho letopočtu, kdy Féniciáné vynalezli sklářskou píšťalu. Díky píšťale vznikaly větší už trochu průhledné duté tvary s úzkými hrdly. Začalo se foukat do forem, vznikaly první sklárny a nejdůležitějším centrem byla Alexandrie. Římané sklo dále rozvíjeli, foukali, brousili a ryli, opustili opakní sklo a začali pracovat s transparentním. Vznikaly krásné nádoby, vázy, mísy, talíře a poháry.

Výroba skla byla velkým tajemstvím, skláři své tavící postupy tajily a tajemství sklářského kmene se předávalo z generace na generaci.

Například ve středověku benátská výroba, kde byl středem sklářství ostrov Murano, se výroba střežila tak přísně, že skláři měli zakázáno opustit ostrov pod trestem smrti.

8.1.2 Sklářské suroviny

Sklářské suroviny jsou v tavení skla velmi důležitým faktorem, každá surovina se vkládá v přesném poměru tak, aby vznikla kvalitní požadovaná sklovina. Ovlivňují technologii tavení skla, vlastnosti hotových výrobků, ekonomiku a ekologii výroby skla. Složení těchto surovin se nazývá kmen, který se skládá z hlavních sklářských surovin, což je písek, který obsahuje sklotvorný oxid vytvářející skelnou mřížku, dále taviva a stabilizátory. Samotný kmen pro tavbu však nestačí, musí se k němu přidat i střepy skla, které mají stejné složení.

Do kmene se přidávají i vedlejší suroviny – barviva, čeřiva, kaliva, urychlovače tavení a další. Před tavením se musí sklářský kmen důkladně promíchat, musí být tzv. zhomogenizovaný.

8.1.3 Tavení skla

Tavení skla je nejnáročnějším a velice nákladným procesem, vyžaduje více jak 60% energie. Tavící proces má tři fáze – tavení, čeření a sejítí.

Při vlastním tavení se suroviny mění v taveninu, v další fázi nadchází čeření za nejvyšších teplot, kdy se odstraní veškeré plyny a bubliny a nakonec následuje sejítí, kdy se teplota skloviny sníží na teplotu dávkování. Dnes je tavící teplota mezi 1420 – 1470 °C, tavba trvá několik hodin a teplota na dávkování a tvarování je od 1150 °C do 1250 °C.

8.2 Ploché sklo

V minulosti se ploché sklo tvarovalo ručně, v současnosti se vyrábí strojně třemi způsoby, litím, tažením a plavením (Float).

8.2.1 Ruční výroba plochého skla

Korunová metoda – tzv. měsíční sklo, na píšťalu se nabere sklovina a vyfoukne se baňka, která se nechá propadnout a následně se oddělí od píšťaly a uchytí (přeheftuje) se na tyč, postupně se nahřívá a roztáčí, až vznikne kolo tenkého skla, které má váhu 5 až 7 kg. Nevýhodou je, že lze tímto získat jen malé tabulky, které se z kola vyřezávají.

Válcová metoda – vyfoukne se baňka, která se nechá protáhnout, konec se zahřeje a profoukne, vznikne tak otvor a stěny se ve středu scvaknou k sobě. Válec se oddělí od píšťaly a scvaknutou stranou uchytí na tyč, roztočí se druhý konec, aby se srovnal do stejné šířky, a také se scvakne. Následně se válec podél opukne a nechá se lehnout v peci.

8.2.2 Strojní výroba plochého skla

Lití – sklovina se nechává stékat mezi dva kovové válce, které jsou chlazené vodou a vzniká tak nekonečný pás skloviny, který prochází chladicí pecí do dělicího zařízení. Toto ploché sklo není příliš kvalitní.

Tažení – nepřetržité vertikální tažení směrem nahoru pomocí výtlačnice tzv. Fourcault. Tyto metody jsou v dnešní době už zastaralé. Nejpoužívanější a nejmodernější je metoda plaveného skla.

8.2.3 Plavené sklo – Float

Hlavní částí je tavící vanová pec a na ni navazuje pracovní část. Sklovina natéká na roztavený cín, který ji zároveň tvaruje, sklo se vlastně plaví na vrstvě cínu, v peci musí být redukční atmosféra, jelikož v oxidační by cín zoxidoval. Následují zvedací válce, které vedou ploché sklo z plavící lázně do chladicí pece. Na výstupu z lázně má sklo 600 °C a tloušťka skla se dodává od 2 mm až do 12 mm. Z chladicí pece je sklo vedeno válci na nouzový řez, k mytí, ke kontrole kvality, odřezávání okrajů a nakonec k dělení na tabule. Toto sklo má nazelenalý odstín díky železu a tato barva se odstraňuje odbarvováním, ale je to dražší záležitost.

8.3 Zušlechťování skla

Zušlechťováním se myslí mechanická a chemická úprava povrchu, což je broušení, rytí, leštění, leptání, matování, pískování a ledování skla lihem. Další jsou vrstvy na skle, pod které patří chemické stříbření, irizování, vakuové nanášení tenkých vrstev, malování, drahé kovy, listry, lazury a reprodukční techniky, jako je sítotisk, ocelotisk a sklářské obtisky.

Použitou technologií v realizaci bakalářské práce je malování sklářskými barvami a pískování.

8.3.1 Malování skla

Sklářské vypalovací barvy jsou jemně mletá nízkotavitelná olovnatoboritokřemičitá skla, které se vypalují v peci na teplotu 540 až 580 °C. Vrstva barvy musí být lesklá a celistvá, v průběhu výpalu se musí roztavit a spojit s povrchem skla a teplota nesmí stoupnout na 600 °C na tzv. bod deformace, což znamená, že kolem této teploty se skleněný výrobek zdeformuje. Existuje několik druhů sklářských barev, které se dělí podle vzhledu a vlastností.

Druhy barev:

Krycí – jsou neprůhledné, mají vysoký lesk a jsou tvrdé

Ploché – mají nižší lesk

Transparentní – jsou průhledné a měkké

Ledy – skleněná hrubá drť, která se nanáší pomocí speciálního lepidla a po výpalu zůstane zrnitost

Reliéfní barvy – využívají se hlavně na plastické dekory

Vysoký smalt – vytváří se jím vysoké plastické dekory, těžko se při vypalování uchytává na skle, proto se nejdříve nanáší snadno tavitelná vrstva barvy tzv. mezisklo, na které se smalt vrství.

Matfond – je tavidlo s přísadou obtížně tavitelného porcelánového prášku.

Některé firmy v současné době používají barvy, které jsou už tekuté, neobsahují olovo, tím pádem nejsou zdraví škodlivé a vypalují se na nižší teploty, podobné pečící troubě, ale nevýhodou je, že nejsou tak odolné proti vnějším vlivům.

Složení barev:

Základem všech barev je tavidlo – bezbarvé nízkotavitelné sklo rozemleté na jemný prášek a vyrábí se stejně jako sklo tavením základních sklářských surovin. Dalším důležitým prvkem jsou barvítka, která umožňují barevnost, jsou to anorganické sloučeniny kovů, které mají intenzivní barvicí schopnost. Barevný efekt způsobují ionty a pigmenty. Barvítka se získávají ze solí příslušných kovů. Do barev se také přidávají kaliva, která způsobí neprůhlednost barev, nepoužívají se u barev transparentních.

Výroba barev:

Výroba barvy je zdoluhavý proces. Na začátku se taví kmen v malých pecích v šamotových kelímcích na 1000 až 1200 °C, po utavení se sklovina vlévá do studené vody, tím popraská a vznikne drť, tomuto způsobu se říká fritování.

Poté se frita mele v kulových mlýnech a mletí může trvat i několik dní. Nakonec se prášek suší a prosévá. Důležité je, aby barvy byly jemně umleté až do konzistence pudru.

Organické složky barev:

Jsou to různá pojiva a ředidla, která umožňují nanášení barvy na sklo, pokud by se barva ředila vodou, byla by náchylná. Jsou to silice, balzámy, pryskyřice a přidávají se v malém množství, při výpalu v peci z barvy vytékají. Nejběžněji se tyto látky získávají s různých rostlin a stromů destilací (levandule, rozmarýn, smrk, borovice, modřín).

8.3.2 Pískování

Pískování je mechanické zušlechťování skla pomocí dopadáváním volného brusiva pod vzduchovým tlakem na sklo a narušuje tak jeho povrch. Povrch je poté matný, neprůsvitný a zdrsňený. V současné době se k pískování používá pneumatická pískováčka buď injektorová sací, nebo tlaková.

Jako brusivo je nejběžnější černý, bílý nebo hnědý korund. Základem je pískovací box s pistolí, do které je vháněn vzduch a brusivo, celé zařízení pohání kompresor, který reguluje tlak (ideální 3 – 5 atmosfér). Podstatné je také odtahové zařízení, které pohltí prach z brusiva. Písek neboli brusivo je ve stálém koloběhu, proto se musí jednou za čas vyměňovat, jelikož stálým dopadáním na sklo se postupně omílá. Plochy, které nechceme pískované, musí být zakryté fólií. Pískování může být dekorativním prvkem nebo se tak očišťují tavené plastiky od zbytků sádry nebo před vložením do leptací lázně.

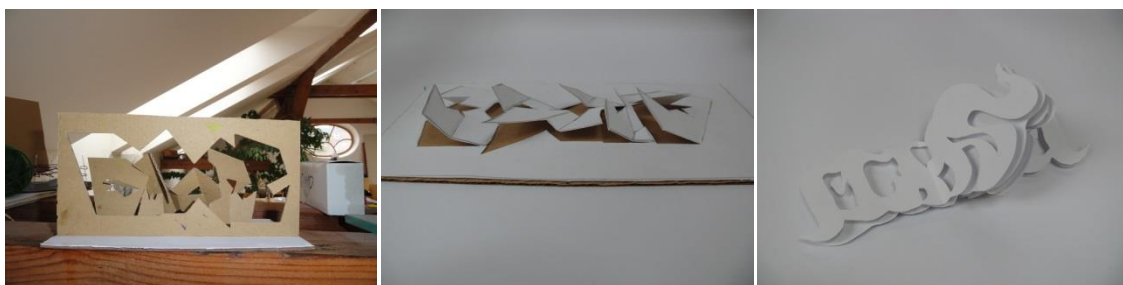
9 REALIZACE

Zkoušky v materiálu

Díky čiré fólii, která měla nahradit sklo, vznikaly modely, do kterých jsem pomocí lihového fixu přenášela graffiti. Nejdříve systémem rozčlenění barevných ploch vybraného obrázku, které jsem rozdělila na jednotlivé vrstvy fólie řazené nad sebou. Například plocha, kterou sprejer vytvořil tak, aby nabyla dojmu, že je od nás nejdál, tak jsem ji překreslila na spodní vrstvu a ta co je k nám opticky nejbližší, je na vrchu. Později jsem podtrhla řazení vrstev tak, že jsem na každou překreslila stejný motiv, ale postupně lehce odsazený od předchozího. Vzniká nám tak řada, která tvoří jeden celek v prostoru.

Mezi těmito zkouškami vznikly také modely z papíru.

Po všech zkouškách z fólie jsem to samé vytvořila ve skle, ale stále to nebylo ono. Když mně svitnul nápad oprostít se od plochy a přenést graffiti na profil řazených destiček, tak vznikly body, které jsem propojila do linek v ploše desky. Působí to dojmem čárového kódu a zde jsem cítila, že je to správná cesta. Postupně vznikaly různé rozměry hranolů a destiček, linky jsem rozšiřovala podle konkrétního obrázku až do celých ploch.

Nakonec jsem začala experimentovat s barvou a pískováním a z části jsem se vrátila k zpracování v ploše.

Realizace závěrečné práce

„Ve stínu ulic“

První objekt je sestaven z 13 tabulí o velikosti 25x25 cm, které jsou řazené za sebe s pravidelným odsazením. Každá tabule je malovaná sklářskými barvami, které jsou po zaschnutí vypáleny ve vypalovací komorové peci na 540 až 560 °C. Prostor graffiti vznikl tím, že na jednotlivých tabulích je jen část nebo jedno písmeno a prostor je podpořen orámováním linkou, která je na každé tabuli. Nakonec jsou „zašpiněny“ černou barvou, která ukazuje na prostředí ulic, kde byly a jsou graffiti tvořeny. Jednotlivé tabule jsou vsazovány do drážek bloku ze dřeva. Toto graffiti je inspirováno kresbou z řady graffiti maleb, kterou vytvořila má spolužačka Denisa Herbrichová.

„Síla hranic“

Druhý objekt je tvořen z dvaceti tabulí 25x15 cm, na kterých jsou vypískovány a malovány plochy pomocí Ormobarev (barvy, které se suší na 170°C), a jsou geometricky členěny. Jsou systematicky řazeny tak, že na hranách tvoří obrazce graffiti „DEF“, který jsem získala z legální plochy v Turnově dálničního podjezdu v Ohrazenicích. Tabule jsou také zasunuty do drážek dřevěných bloků a plochy tak vytváří cílený prostor. Tento objekt je jakousi kritikou na úzkoprsý postoj k tomuto fenoménu.

„Steklina“

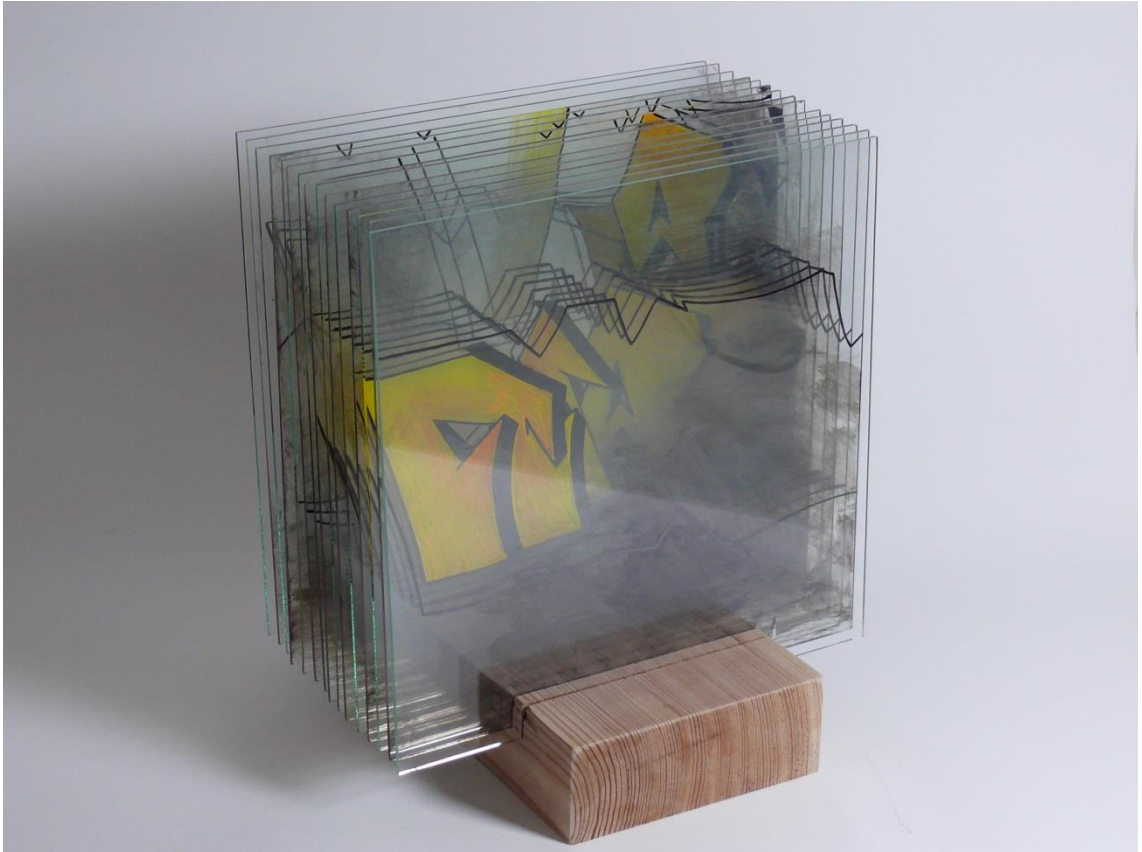
Poslední dva objekty „Steklina“ vznikly původně jako jeden a je tvořen řazením tabulí stejných rozměrů jako u předchozího. Motiv „DEF“ je umístěn na hranách a vytvořen stékáním ormobarvy. Tento způsob je inspirován výtvarníkem Vladimírem Kopeckým a chtěla jsem dosáhnout volnosti a přirozeného chování barvy. Tento objekt je kontrastem ke geometrizujícím a přesně daným liniím předchozí práce. Ze zamýšleného objektu vznikly nakonec dva, jelikož bylo každé druhé sklo odstraněno, aby vznikl vzdušnější prostor. Cílem tohoto postupu bylo ukázat na vsakující se práce writerů do fasád, které nelze odstranit napořád, vždy se objeví nové a nové... Sklo je vsazeno do bloků ze dřeva a vytváří dojem monumentu.

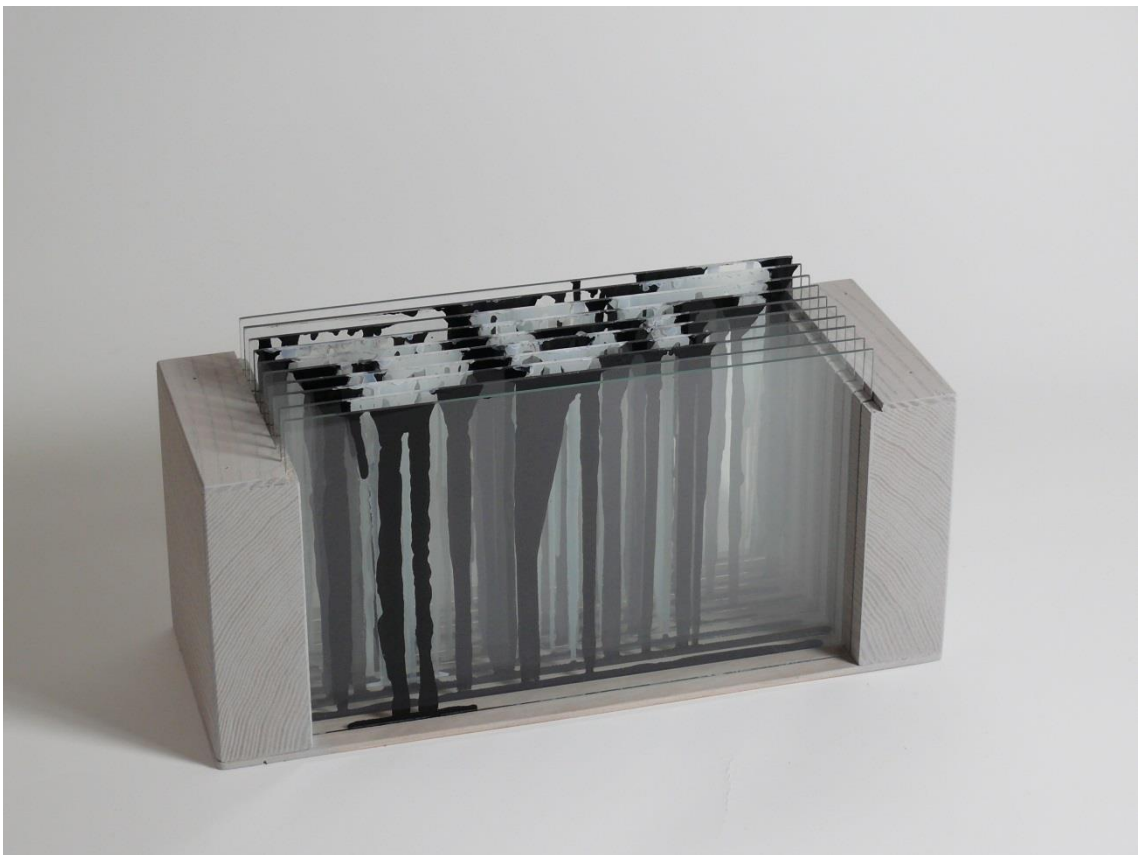

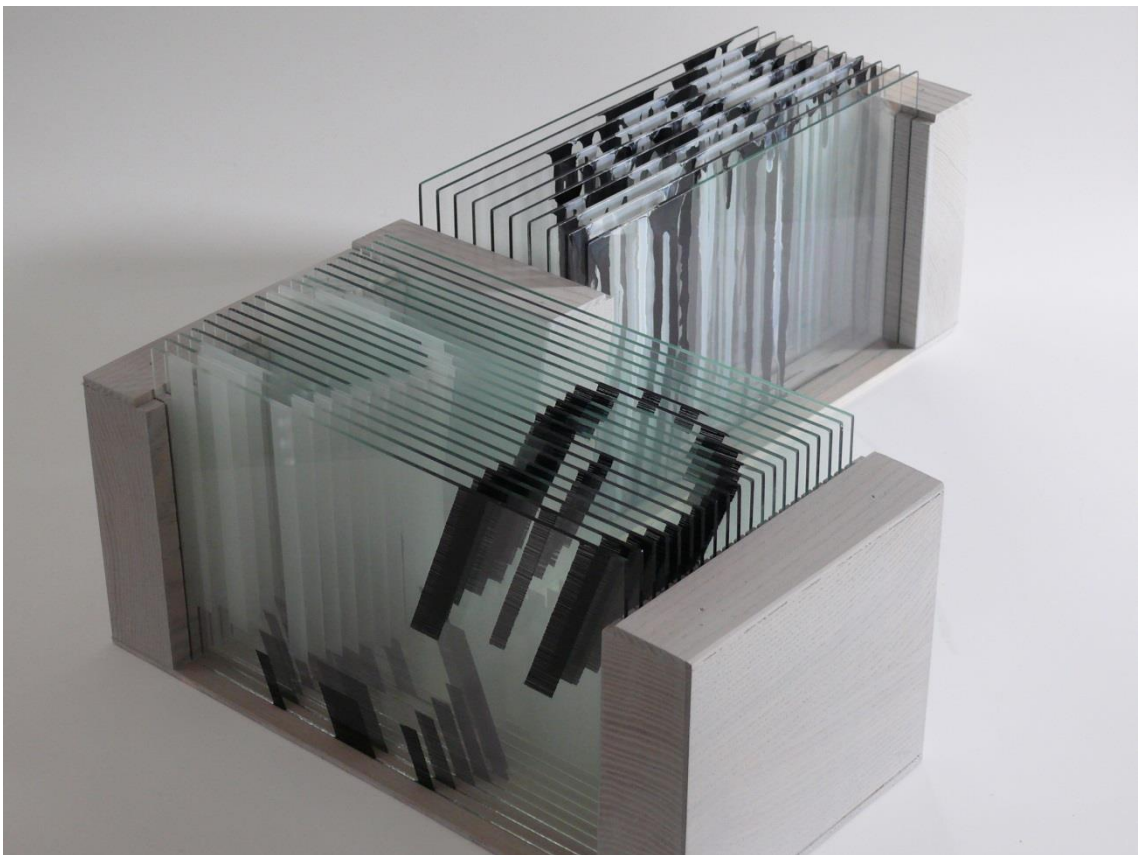
ZÁVĚR

Když procházíme ulicemi měst, je těžké si nevšimnout tohoto fenoménu, který nás provází téměř na každém kroku, v různých podobách a stylech vyjádření. Tento výtvarný projev dodává místům (zeď, metro, vlak, most...) docela jiný smysl v dobrém i špatném významu. Ať už se to veřejnosti líbí, nebo ne, je těžké jej vymýtit a je neodlučitelnou součástí dnešních měst. Tímto způsobem mladí lidé vyjadřují své pocity, originalitu a často reagují na momentální situaci ve společnosti. Nudné ulice se stávají fantazií. Hlavním záměrem bylo toto téma vnést do skla zajímavým a neotřelým způsobem. Od počátku jsem se snažila tento fenomén pochopit a ztvárnit ho „jinak“. Vznikly tři objekty z plochého skla, na kterém je pomocí barvy ztvárněno graffiti a tímto záměrem jsem chtěla na tento fenomén upozornit a ukázat na jeho výjimečnost.

FOTODOKUMENTACE

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Seznam použité literatury

CABEJŠEK, Milan. *Zušlechtování skla*. L+P Publishing, 2004. 150 s. ISBN 80 – 239 – 4265 – 4.

HARING, Keith. *Deníky*. 1. vyd. Zlín: Kniha Zlín, 2013. 468s. ISBN 978 – 80 – 87497 – 28 – 9.

HOUŠKA, Tomáš. *Graffiti rules*. 1. vyd. Praha: PB – tisk Příbram, 2000. 208 s. ISBN 80 – 86065 – 18 – 9.

CHATELET, Albert. *Světové dějiny umění: Malířství, sochařství, architektura, užité umění*. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004. 784s. ISBN 80 – 7181 – 936 – 0.

KLESBA, Vladimír. *Základy technologie skla pro hospodářskou fakultu*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. 84 s. ISBN 80 – 7083 – 556 – 7.

KROUPOVÁ, Markéta. *Vladimír Kopecký a grafika*. Liberec: Oblastní galerie v Liberci, 2013. [6] s. ISBN 978 – 80 – 87707 – 06 – 7.

MARYÁŠOVÁ, Markéta. *Problematika hip hopové sub – kultury se zaměřením na fenomén graffiti*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta filozofická, 2008. 38 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Viktor Pantůček.

OVERSTREET, Martina. *In Graffiti We Trust*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2006. 230 s. ISBN 80 – 204 – 1325 – 1.

SPRAYER, Zürcher. *Mein Revoltieren, mein Sprayen: Dokumentation von Fotos, Zeichnungen und Texten*. 2., überarbeitete Aufl. Bern: Benteli, c1983, ca. 300 p. ISBN 37-165-0337-1.

VONDRÁKOVÁ, Darja. *STREET ART A GRAFFITI: Vandalství vs. umění*: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, 2006. 50 s. Vedoucí diplomové práce doc. PaedDr. Radek Horáček, Ph. D.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Sklářství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. 284 s. ISBN 80 – 2470261 – 4.

VOSKOVCOVÁ, Klára. *Městem posedlí: Ilegální umění v legálním světě: Městská knihovna: Galerie hlavního města Prahy*. 1. vyd. Praha: Taktum, 2012.

Internetové zdroje

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/246183-nova-vitraz-v-lucerne-je-graffiti-od-pasty-onera/>

<http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/48449/graffiti-po-cesku-ilegalni-umeni-v-legalnim-svete-nesmysl.html>

<http://www.novyprostor.cz/clanky/373/vzit-do-ruky-sprej.html>

<http://www.tagbust.com/graffiti/>

<http://graffitiofspeck.iplace.cz/menu/co-je-to-graffiti>

<http://www.feer.wbs.cz/>

<http://xgraffiti.wgz.cz/>

<http://www.graffiti.estranky.cz/clanky/graffiti.html>

http://xman.idnes.cz/keith-haring-umrel-na-aids-09j-/xman-styl.aspx?c=A130408_121947_xman-styl_fro

http://en.wikipedia.org/wiki/Keith_Haring

<http://www.artlist.cz/?id=156>

<http://www.lightpoint.cz/clanky/kaligrafie/>

<http://www.urbanartcore.eu/calligraffiti-graffiti-calligraphy/>

<http://www.coolskate.estranky.cz/clanky/graffity-slovník.html>

<http://trendbodypaint.blogspot.cz/2014/02/3d-carving-graffiti-body-art.html>

Citace

[5] ARTMUSEUM:CZ. [online]. [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=139

[13] Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Graffiti>

[16] Conspiro. [online]. [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://chegcheg.wordpress.com/2013/11/17/psani-do-vody-rozhovor-s-timem/>

[20] [21] Kultura21.cz. [online]. [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://www.kultura21.cz/vytvarne-umeni/7429-jakub-matuska-tvorba>

[24] Graffiti. [online]. [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: www.marketkaburdova.estranky.cz/clanky/vytvarny-rozmer.html

Obrázky

- [1] Obr. 1 Graffiti v Lodži. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://www.streetartutopia.com/wp-content/uploads/2013/06/Street-Art-by-ETAM-CRU-in-Lodz-Poland-1-600x400.jpg>
- [2] Obr. 2 Politické graffiti v Pompejích. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3b/Pompeii-graffiti.jpg>
- [3] Obr. 3 TAKI 183. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://feedgrids.com/originals/images/uploads_post/2650_taki183.jpg
- [4] Obr. 4 New York Times, 1971: "Taki 183 Spans Pen Pals". [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://www.woostercollective.com/takitimes.jpg>
- [6] Obr. 5 Samo is dead. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://flavorwire.files.wordpress.com/2011/11/15.jpg>
- [7] Obr. 6 J. M. Basquiat. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://magazine.saatchiart.com/wp-content/uploads/2013/02/89218-8889003-7.jpeg>
- [8] Obr. 7 Campbellova polévka. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: https://blogs.commons.georgetown.edu/cctp-725-spring2013/files/2013/04/Wahol_large-10-cans.jpg
- [9] Obr. 8 Zářící dítě. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://images.artnet.com/artwork_images_425490280_758575_keith-haring.jpg
- [10] Obr. 9 West Bank barrier. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://farm5.staticflickr.com/4034/4326682140_6a418bff11.jpg
- [10] Obr. 10 West Bank barrier. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://teachers.saschina.org/jmaddock/files/2009/11/balloon1.jpg>
- [11] Obr. 11 Kilroy was here. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Kilroy_Was_Here_-_Washington_DC_WWII_Memorial.jpg
- [12] Obr. 12 Richard Hambleton. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://blogs.artinfo.com/artintheair/files/2015/05/richard-hambleton-sleepy-hollow.jpg>
- [14] Obr. 13 TRON. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://www.designmagazin.cz/foto/2011/09/vystava-00-nic-tron-trafacka-5.jpg>
- [15] Obr. 14 Olgoj Chorchoj. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://i-klik.cz/wp-content/uploads/olgoj08.jpeg>

[17] Obr. 15 Timo. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://4.bp.blogspot.com/-GSif-CSrZmY/TVsQbbvxn0I/AAAAAAAAAE2o/mQsPxf58wSc/s640/e69cbe890a_7349062_o2.jpg

[18] Obr. 16 Artphone. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://www.phatbeatz.cz/users/tacud/exh041/02artphone.JPG>

[19] Obr. 17 Děravé plány. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://www.thechemistry.cz/image/mode-2/423.jpg>

[22] Obr. 18 Jakub Matuška (Masker): Voni mu rostly z uší stromy!. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://img.ihned.cz/attachment.php/260/37427260/ouv48D7GHIKNOjkl6PQWcdeghepqSARVm/01_city_o.JPG

[23] Obr. 19 Niels Shoe Meulman. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://www.slanted.de/sites/default/files/beitraege/4844/niels_shoe_meulman_painter_slanted07.jpg

[25] Obr. 20, 21 3D graffiti od Znaga. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://www.isthisthefuture.com/3d-body-graffiti-carving/>

Obr. 22 [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://www.galeriehavenka.cz/cs/_img/dilo760.php?id_dilo=157

Obr. 23 [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://media.mutualart.com/Images/2010_12/13/0022/1053289/Temp_f7164746-0e4f-4dbd-9bd4-117585d282f3_72034782-dce3-4515-8ee6-7d32ea02c55e_273.Jpeg

Obr. 24 [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://jirinazertova.net/files/gimsgs/1_moon2008.jpg

Obr. 25 [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: http://jirinazertova.net/files/gimsgs/6_different-rooms2005.jpg

Obr. 26 Konverzace. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://sumiki.files.wordpress.com/2008/03/conversation-with-a-dogpainted-glass-by-zamecnikova-90.jpg>

Obr. 27 Hlava Ďábla. [online]. [cit. 2014]. Dostupné z: <http://sumiki.files.wordpress.com/2008/03/head-devilpainted-glass-by-dana-zamecnikova-94.jpg>